

Skandalozne istine

Piše: [Ljubica Pupezin](#)

Danas je Sas najoštrij u kritici saveza koji je, po njegovom mišljenju, u zapadnom svetu, bez obzira na političko određenje, psihijatrija napravila s državom, jer se pretvorila u eugenički prst koji sistem može da pokaže nepodobnima, ili ju je bar, zbog diskursa moći koji je uz nju vezan, prilično lako iskoristiti za to. Ovaj oblik uređenja Sas je nazvao terapijska država. U njoj dolazi do politizacije medicine i medikalizacije politike, umesto policajca i zatvora poredak koristi lekare i bolnice, čak se i primena sile opravdava kao vid terapije. Psihijatar kao zakonodavac, a ne kao naučnik, kaže Sas. Možda zvuči skandalozno paranoično, ali onda je Sas paranoik s dokazima

Ima li zloupotrebe psihijatrije? Da je bilo, pokazali su 60-ih i 70-ih godina 20. veka teoretičari i psihijatri, koje je istorija nazvala antipsihijatrima. Među njima su bili Ronald Leing, Franko Bazalja, Tomas Sas i Mišel Fuko, koji su svojevremeno tvrdili i činili skandalozne stvari. Dokazivali su da psihijatrija nije u domenu nauke već politike, ukinuli su elektrošokove, zalagali se za lična prava pacijenata smatrajući da ovi jesu ličnosti, oslobađali pacijente iz samica i iz lanaca i ludačkih košulja i zapošljavali ih. Ipak, ostali su antipsihijatri, iako je većina onoga zašta su se zalagali kasnije postalo deo zvanične psihijatrije.

Među njima jedini je još živ Sas i on nije prestao da bude "anti". Kod nas je nedavno objavljena *Mentalna bolest kao mit* (Clio, 2008), koja sadrži Sasove tekstove objavljene u njegovim knjigama ili po časopisima, od 60-ih do početka ovog veka, i predstavlja odličan pregled ne samo Sasovog rada već i nekih osnovnih ideja antipsihijatrije. Predgovor za srpsko izdanje napisao je sam autor, inače psihijatar sa četrdestogodišnjom praksom, velikim brojem nagrada iz ove oblasti, velikim brojem objavljenih radova, profesor na njujorškom univerzitetu.

Svojevremeno je skandalizovao psihijatrijsku javnost argumentujući da ne postoji mentalna bolest, da je to jezička konstrukcija koja služi kao kabina za presvlačenje suštine. Mit o mentalnoj bolesti uporedio je s mitom o vešticama, psihijatriju s religijom. Sas psihijatriju ne smatra naukom u onom smislu u kom je to medicina. Drugim rečima, pošto duša i jetra nisu isto, ne mogu se ni lečiti na isti način, ako dušu uopšte možemo *lečiti*. Zato treba biti oprezan s uzimanjem bilo kakvih lekova "koji služe za rešavanje životnih problema", što zapravo jeste predmet psihijatrije, kako je Sas tvrdio još 1960, dok bolestima mozga treba da se bavi neurologija.

Danas je Sas najoštriji u kritici saveza koji je, po njegovom mišljenju, u zapadnom svetu, bez obzira na političko određenje, psihijatrija napravila s državom, jer se pretvorila u eugenički prst koji sistem može da pokaže nepodobnima, ili ju je bar, zbog *diskursa moći* koji je uz nju vezan, prilično lako iskoristiti za to. Ovaj oblik uređenja Sas je nazvao terapijska država. U njoj dolazi do politizacije medicine i medikalizacije politike, umesto policajca i zatvora poredak koristi lekare i bolnice, čak se i primena sile opravdava kao vid terapije. Psihijatar kao zakonodavac, a ne kao naučnik, kaže Sas. Možda zvuči skandalozno paranoično, ali onda je Sas paranoik s dokazima.

Kod Sasa ćete pročitati i tekst tako skandaloznog naslova kao što je *Protiv prevencije suicida*. Šta je u tome skandalozno? Sasov neuobičajen odnos prema činu o kojem se radije (su)ćuti? Ideja da čovek ima pravo da sam sebi oduzme život? Ideja da mi, drugi, (društvo) ipak ne znamo bolje od njega samog šta mu je činiti (antipaternalizam)? Ili je skandalozna sumnja u to da se ovaj čin može izbeći nekakvim lečenjem ili prevencijom? Jer da je to tačno, da se može "izlečiti", najpre bi trebalo dokazati da je samoubistvo posledica neke bolesti ili, što bi bilo još neobičnije, bolest po sebi. Sas je protiv svake prevencije koja podrazumeva prisilu i zalaže se za slobodu odlučivanja pojedinca, koji ne bi trebalo da prepusti psihijatru ili državi ili bilo kome drugom, recimo life coachu, da o suštinskim pitanjima njegovog života odlučuje umesto njega. Jedna od najvećih sloboda je pravo na sopstveni život, ali to podrazumeva i najveći stepen odgovornosti prema svom životu i prema životu drugih. Odgovornost.

Psihijatrija i kršenje ljudskih prava, to je podnaslov Sasove knjige, u kojoj, pored navedenog, govori i o drugim problemima vezanim za ljudsko ponašanje, o raspodeli moći u odnosu između psihijatra i pacijenta, o određivanju toga šta je predmet psihijatrije, prisili u psihijatriji, etici. Istraživanja u vezi sa somatskim uzrocima poremećaja u ponašanju možda donekle i opovrgavaju Sasa, međutim malo mu se šta ima zameriti u teorijsko-sociološkom pristupu. Po njemu, zloupotrebama psihijatrije čini se i nije sasvim prošlo vreme.

Izgleda mi da nikad nije bilo više psihijatara i nikad više onih s poremećajem u ponašanju, zapravo nikad više poremećaja u ponašanju. Mi kao da se rađamo sve luđi i sve nesrećniji ili sve više uspevamo da učinimo jedne druge ludima i nesrećnima. Svet sve okrutniji, a psihijatrija valjda treba da nas učini otpornim, prilagodljivim, uklopljivim u taj svet. Ili treba da nas isključi iz njega? Uostalom, sumnjiv mi je svako ko tvrdi da je lakše promeniti sebe nego svet (možda sam i ja paranoik s dokazima). Jedan američki režiser je nedavno izjavio kako mu nije lako da smimi filmove po Dostojevskom, jer mnogi likovi tamo, u romanima Fjodora Mihajloviča, "imaju

psihološke probleme zbog kojih bi danas bili hospitalizovani“, a Fuko je svoju knjigu *Istorija ludila u doba klasicizma*, koja se završava zaključkom da psihijatrija nije plod naučnog dostignuća već pre "moralne taktike", započeo citatom upravo iz *Piščevog dnevnika* Dostojevskog: "Ne dokazuje se sebi sopstveni zdrav razum tako što se sused zatvara u ludnicu.“ Nikad to nije išlo, da se duša bukagijama i receptima vadi iz životnog peska, ali da se sused zatvara, toga je bilo. Zato je od svega najskandalozniji Bazaljin moto: "Sloboda leči!“